

Luonneanalyysissä suomen instruktiivi

Jussi Ylikoski

Språkets funktion, Åbo Akademi 27.–28.5.2024

Luonneanalyysissä suomen instruktiivi

1. Taustaa
2. Havaintoja
3. Päättäntö

Taustaa

- Suomen nominien taivutukseen katsotaan kuuluvan viitisehtoista sijaa, joista ”vajaakäyttöisimpiä” tai ”marginaalisimpia” ovat komitatiivi, abessiivi ja instruktiivi.
- Viime aikoina myös marginaalisimpiin sijoihin kuuluvat komitatiivi (Sirola-Belliard 2016) ja abessiivi (Ylikoski 2021) ovat saaneet melko riittävästi huomiota, mutta vähimmälle huomiolle on jäänyt instruktiivi.

Taustaa

- Instruktiivikielen on toki tutkittu.
- Merkittävimpiä alan tutkimuksia Rossin (1988) monografia *Instruktiiv läänemeresoome keeltes* ja Leskisen (1990) *Suomen kielen inkongruentit instruktiivirakenteet*.
- Muut tiedot ovat vähäisiä ja hajallaan:
 - Penttilä (1963), Korpela (2023), vähän myös ISK.

Taustaa

- Instruktiivin vähäinen tutkimus liittyy sen vähättelyyn:

”taivutussuffikseina pidettyjä, **puoliproduktiivisia** sijoja kuten komitatiivi, instruktiivi ja prolatiivi” (Karlsson 1983)

”ne ovat NP:issä harvinaisia, **melkein pä vain joihinkin fraaseihin kuuluvia**” (Vilkuna 1996)

Taustaa

- Instruktiivin vähäinen tutkimus liittyy sen vähättelyyn:

”In the modern language the comitative [– –], abessive [– –] and instructive [– –] are **fairly unproductive** and are **not considered to belong to the paradigm.**” (Paunonen 2009)

”The instructive ending is *-n* and it expresses manner, means, instrument, location or time. In nominals it occurs **almost exclusively in fixed plural expressions** which also have an adjective or a pronoun as premodifier.” (Karlsson 2019)

Tutkimuskysymyksiä

- Mitä suomen instruktiivin käytöstä tiedetään ja mitä ei?
- Pitääkö kaikki instruktiivista kerrottu paikkansa?
- Miksi suomessa on instruktiivi eli mitä sillä tehdään ja miten kieli toimisi ilman instruktiivia?
- Mikä on instruktiivin suhde muihin sijoihin?

Rajauksia

- tutkimuskohteena vain instruktiivi (kyseenalaistettuna) sijana:
 - produktiiviset nominien taivutusmuodot ja niiden käyttö
 - ei verbien ”instruktiivimuotoja” (*tehdén, tekemän*)
 - ei selvästi leksikaalistuneita tai kieliopillistuneita sanoja
 - ei *-sti* : *-(e)mmin* : *-immin* -adverbeja
 - ei yritystä selittää instruktiivin historiaa ja alkuperää
- laadullista, aineistoesimerkein tuettua tutkimusta kohteenani 2000-luvun yleiskieliseksi tarkoitettu kirjoitettu suomi
 - taustalla hieman kyselyjä

Havainnot

”melkeinpä vain joihinkin fraaseihin kuuluvia”

Hikisen päivän päätteeksi joukkueet pelasivat jälkipelit *Pikku Päkän* sponsoroimin virvoitusjuomin. (Kangasniemen Kunnallislehti 13.8.2020)

”melkeinpä vain joihinkin fraaseihin kuuluvia”

Tossut syntyvät *Kuusamon Eläkkeensaajien lahjoittamin langoin ja Kangas-Sirun sponsoroimin koristenauhoin.* (Koillissanomat 23.1.2017)

Vaikka vedenkeittokehotus päättyykin, Vesivehmaan vedenlaatua seurataan edelleen *tihennetyin välein otetuin näyttein.* (Etelä-Suomen Sanomat 13.8.2021)

Koti on sisustettu *afrikkalaisin käsin tehdyin huonekaluin ja paikallisin taide-esinein.* (Ilta-Sanomat 25.4.2020)

”melkeinpä vain joihinkin fraaseihin kuuluvia”

– – ainakin kahdeksan vuotta sitten rakennus on ollut korjattavissa *tavanomaisin rakenteellisin ja taloteknisin keinoin kohtuullisin kustannuksin* ja kulttuurihistoriallisten arvojen kärsimättä. (Kuhmolainen 29.4.2021)

Suomen syrjäisestä asemasta aiheutuvat haitat olisivat Kopen mukaan korjattavissa *tietyin aikaväleihin toistuvien kansainvälisten näyttelyin*. (Etelä-Suomen Sanomat 24.12.1984)

Ei yksikköä, ei possessiivisuffikseja?

	YKSIKKÖ	MONIKKO
NOM	teko tekoni tekosi tekonsa tekomme tekonne	teot tekoni tekosi tekonsa tekomme tekonne
GEN	teon tekoni tekosi tekonsa tekomme tekonne	tekojen tekojeni tekojesi tekojensa tekojemme tekojenne
PAR	tekoa tekoani tekoasi tekoaan tekoamme tekoanne	tekoja tekojani tekojasi tekojaan tekojamme tekojanne
ESS	tekona tekonani tekonasi tekonaan tekonamme tekonanne	tekoina tekoinani tekoinasi tekoinaan tekoinamme tekoinanne
TRA	teoksi teokseni teoksesi teokseen teoksemme teoksenne	teoiksi teoikseni teoiksesi teoikseen teoiksemme teoiksenne
INE	teossa teossani teossasi teossaan teossamme teossanne	teoissa teoissani teoissasi teoissaan teoissamme teoissanne
ELA	teosta teostani teostasi teostaan teostamme teostanne	teoista teoistani teoistasi teoistaan teoistamme teoistanne
ILL	tekoon tekooni tekoosi tekoonsa tekoomme tekoonne	tekoihin tekoihini tekoihisi tekoihinsa tekoihimme tekoihinne
ADE	teolla teollani teollasi teollaan teollamme teollanne	teoilla teoillani teoillasi teoillaan teoillamme teoillanne
ABL	teolta teoltani teoltasi teoltaan teoltamme teoltanne	teoilta teoiltani teoiltasi teoiltaan teoiltamme teoiltanne
ALL	teolle teolleni teollesi teolleen teollemme teoillenne	teoille teoilleni teoillesi teoilleen teoillemme teoillenne
ABE	teotta	teoitta
KOM		tekoineni tekoinesi tekoineen tekoinemme tekoinenne
INS		teoin

Abessiivisijaiset possessiivisuffiksilliset muodot ovat periaatteessa mahdollisia, esim. *En tule toimeen **kuskittani***, mutta niitä ei esiinny. Asetelmassa ja ilmoitetuissa muotojen määrissä ei ole otettu huomioon 3. persoonan possessiivisuffiksin vaihtelua *talossaan ~ talossansa*.

(ISK § 97)

Ei yksikköä, ei possessiivisuffikseja?

	YKSIKKÖ	MONIKKO
ABE	teotta	teoitta
KOM		tekoineni tekoinesi tekoineen tekoinemme tekoinenne
INS		teoin

Abessiivisijaiset possessiivisuffiksilliset muodot ovat periaatteessa mahdollisia, esim. *En tule toimeen **kuskittani***, mutta niitä ei esiinny. Asetelmassa ja ilmoitetuissa muotojen määrissä ei ole otettu huomioon 3. persoonan possessiivisuffiksin vaihtelua *talossaan ~ talossansa*.

(ISK § 97)

Ei possessiivisuffikseja?

Alalle Hakkaraisen on saanut oma kiinnostus ihmisen ja eläinten anatomiaan sekä *hänen omin sanoinsa* ”sukurasite”. (Yle 2020)

Asetelma on niin tärkeä, että Uuden testamentin neljästä evankelistasta kolme *kukin omin painotuksinsa* kuvaa tuon tapauksen. (Puolanka 17.2.2021)

Ei possessiivisuffikseja?

Hän jatkaa peliä *itse muuttaminsa säännöin*.

(Lapin Kansa 23.7.2018)

Ruokamuseon avajaisia juhlistettiin puurobaarilla, josta saattoi ammentaa lautaselle rukiista haudutettua uutispuuroa, perunasuurimoista keitettyä helmipuuroa ja kaurapuuroa *haluaminsa höystein*. (Loimaan Lehti 19.9.2019)

Ei possessiivisuffikseja?

Laitos arvioi itse riskit ja hankkii tarkastuksiin erikoistuneen yhtiön tutkimaan säiliöt *sopiviksi katsominsa välein*.

(Etelä-Suomen Sanomat 30.5.2010)

[Journalistinen vapaus on] muiden toimittajien kuin päätoimittajan vapautta **tehdä journalistista työtään *oikeiksi katsomiensa päämäärien* hyväksi ja *oikeiksi katsominsa keinoin*** toimituksen tai koko joukkotiedotusinstituution sisäisten valtasuhteiden asettamien ilmaisun ja ajattelun esteiden sitä rajoittamatta. (Hemánus 1983: 19)

Ei pronomineista?

”Pronomineista vajaan käyttöisiä sijoja esiintyy **vain** määritteinä sellaisissa **kiteytyneissä ilmauksissa** kuin *niine hyvineen, muin keinoin, muitta mutkitta.*” (ISK)

Ei pronomineista?

”Pronomineista vajaan käyttöisiä sijoja esiintyy **vain** määritteinä sellaisissa **kiteytyneissä ilmauksissa** kuin *niine hyvineen, muin keinoin, muitta mutkitta.*” (ISK)

Näin miettein alkaa Eino Leinin runo Väinämöisen laulu.
(Suur-Keuruu 22.9.2016)

Näin ajatuksin seura siirtyi rauhan kauden työtään järjestelemään. (Salminen 2008: 102)

Alkupalvesta forssalaiset rengastivat *näin konstein* 90 varpuspöllöä. (HS.fi 2.2.2003)

Instruktiivin morfologiaa ja semantiikkaa

”Yksikön ja monikon instruktiivit”

Monikkoko vain?

- Lähes kaikki keskeisimmät kielen kuvaukset luonnehtivat instruktiivia ”monikon instruktiiviksi” tai ainakin monikon *i*-tunnuksen sisältäväksi muodoksi, ja lähes yhtä säännöllisesti jaksetaan muistuttaa, että on myös yksikön instruktiiveja, ”esimerkiksi *jalan*”.
- Harvoin ja pikemminkin lähinnä Virossa on pantu merkille, että kaikki instruktiivit eivät ole monikollisia: *paljain päin* (*paljapäi*), *avoimin suin*

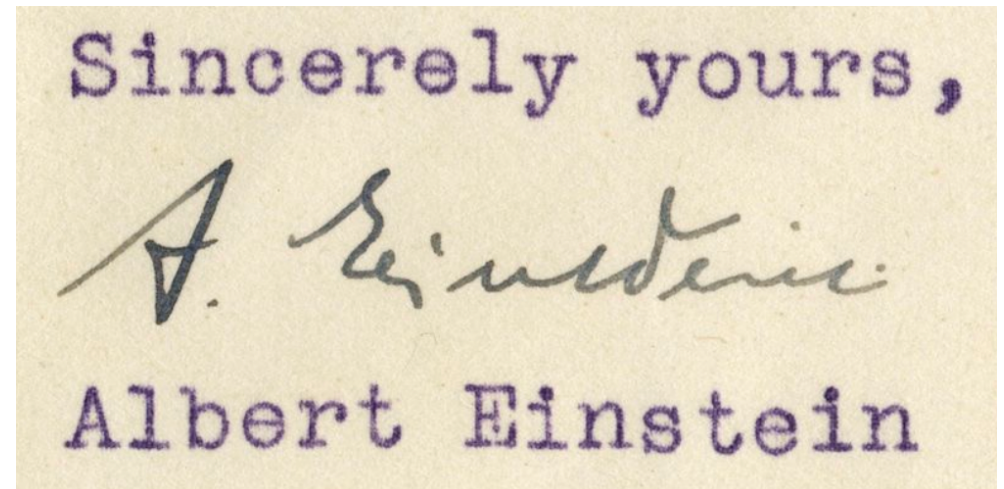
Monikkoko vain?

Hän seisoo pysäkillä *paljain päin*. (Yle 2016)

Ei täältä kenenkään tarvitse *tyhjin vatsoin* lähteä. (Yle 2015)

Lopuksi Einstein raapusti *omin käsin* kirjeen loppuun:

A. Einstein. (Helsingin Sanomat 11.4.2021)

Sincerely yours,
A. Einstein
Albert Einstein

Monikkoko vain?

Ruotsalainen talouslehti Dagens Industri julisti tiistain etusivullaan siniristilippu liehuen *isoin otsikoin*, että ”Suomen teollisuus on meidän”.
(Hämeen Sanomat 15.7.2020)

Nordens största affärstidning - nu 328 000 läsare Tisdag 14 juli 2020

HYRESAVTAL RÄDDAR INTERSPORT

Sportkedjan slipper lägga ned lika många butiker som väntat ■ NYHETER 15

Dagens
industri

Netflix Nordenchef ser till att det lokala blir globalt ■ PS -32

	INDEX 100	+1,7%	INDEX 100	-0,2%	INDEX 100	-0,07%	INDEX 100	9,14 kr	INDEX 100	10,39 kr	INDEX 100	+1,5%	INDEX 100	+1,4%
SE	676,2		680,1	679,3	679,3	679,3	679,3	679,3	679,3	679,3	679,3	679,3	679,3	679,3

FINLANDS INDUSTRI ÄR VÅR

Svenska storbolag fortsätter att lägga beslag på finländska industriklenoder.
På måndagen lade Alfa Laval ett fientligt bud värt 18 miljarder kronor på Neles.

■ NYHETER 4, 5, 6

2020
Alfa Laval köper
bud på Neles

2019
Al köper
Pöyry

2014
SSAB köper
Pöyry i USA

2014
Svenska L&L köper
Aggre i Wirtul

RAPPORTER

Svagt från Essity trots en vår med hygien i fokus

SIDORNA 10-11

Di:s Richard Bråse: "Kinneviks kursrally har dämpat köpsuget"

NYHETER 12

Omvänd vinstvarning från Hexagon – högre vinst än förväntat

I PANDEMIS SPÅR 16-17

Stödåtgärder har varit räddningen för hårt drabbade Västsverige

ANSÖKAN 48 - NUMMER 1017 - PUBLIKATIONSPRIS 4,47 KR/NUMMER (INKL. OMBUDNINGEN) - VECKA 28 - 2020 LOGGA IN PÅ BLA

Monikkoko vain?

Spagetti syntyy poikamieheltä nykyään
jo ihan omin reseptein, Takala naurahti.
(Keskipohjanmaa 26.9.2020)

Monikkoko vain?

Tämän on aistunut myös *hengityssuojaimin ja kumihansikkain* varustautunut Juhani Luomiluoto. (Uusimaa 9.8.2020)

Suojahansikkain ja kasvomaskein varustettuna hän oli valmis ottamaan vastaan asiakkaita. (Yle 2020)

Minä olin varustautunut *villasukin, pipoin ja lapasin*, joten mikäs siinä oli mennessä. (<https://jokkema.blogspot.com>)

Olit hyvin varustautunut *valoin ja kypärin*, mutta se ei oikeuta sinua ajamaan suojatien yli. (Koillissanomat 11.1.2019)

Monikkoko vain?

Janne Laukkanen nappaa laatikosta naudan sisäfileen *liikkein*, joka on toistunut lukuisia kertoja. (Yle 2011)

Tullihan tarkastaa näitä lähetyksiä vain *pistotarkastuksin*, joka on se pääasiallinen tarkastusmenetelmä. (Iltalehti 28.1.2021)

Miehet vangittiin *syytä epäillä -perustein*, joka on vangitsemisperusteista lievempi. (Yle 2020)

Instruktiivin morfologiaa ja semantiikkaa vielä

- Instruktiivien määritteet kongruoivat yleensä ihan tavallisesti.
- Erityiset ns. inkongruentit instruktiivirakenteet – ja nimenomaan juuri nämä – näyttävät kongruoivan instruktiivin rinnalla kiteytyneiltä:

Sinne pitää lähteä *hyvin mielin* ~ *hyvillä mielin.*

Sinne pitää lähteä *rennoin mielin* ~ *?rennoilla mielin.*

Sinne pitää lähteä *hyvin fiiliksin* ~ *?hyvillä fiiliksin.*

Sinne pitää lähteä *rennoin fiiliksin* ~ *??rennoilla fiiliksin.*

Sinne pitää lähteä *tukevin jalkinein* ~ **tukevilla jalkinein.*

Instruktiivin morfologiaa ja semantiikkaa

- Ajatellaanpa joistakin esimerkeistä mitä tahansa, instruktiivit ovat kaikkea muuta kuin ”puoliproduktiivisia”, ”melkeinpä vain joihinkin fraaseihin kuuluvia” ja ”aina monikollisia”.
- Mutta mihin instruktiiveja tarvitaan?

Instruktiivin semantiikkaa

- Instruktiivit muistuttavat abessiivia, komitatiivia ja myös esim. potentiaalia siinä, että **ei niitä varsinaisesti välttämättä tarvittaisi** – selkokielessä neuvotaan pärjäämään ilman.

SELKOKIELEN MITTARI 2.0

 Selkokeskus

 Kehitysvammaliitto

50. Tekstissä on pääosin nominien helpoimpia taivutusmuotoja. Harvinaisia sijamuotoja abessiivia (*huomiotta, tauotta*), komitatiivia (*liitteineen*) ja instruktiivia (*pienin muutoksin*) ei ole.

Tarkimmin adjektiivien ja adverbien adjektiivimääritteiden *n*-sijan statusta ovat käsitelleet Tuomikoski (1973) ja Leskinen (1990). Leskinen (mts. 4–7) erottaa itämerensuomesta 8 eri merkitysryhmää, joissa instruktiivisija ilmaisee

- 1) tekemisen välinettä tai keinoa: esim. *onni potki molemmij jalloin*⁹⁸
- 2) jonkin saattoilmiön tai lisäpiirteen, useimmiten subjektin jonkin (ruumiin)osan tilan, liittyy edelliseen, mutta välineen ja keinon merkitys jää taustalle: esim. [olen] *sellinnü ehjin nahhoin*
- 3) asennossa oloa tai asentoon tuloa: esim. *miä istur rinnan sen kans*
- 4) tekemisen laatua (= tapaa): esim. *tunsim miähen kovi hüvin; kum pahoin sattuu*
- 5) komitatiivista merkitystä 'jonkin kanssa, jonkin mukana', harvinainen merkitys: esim. *paimenet on pajusin sauvoim*
- 6) määränilmauksena: esim. *lähtivät kahrem painaa; oikein kaksin tai kolmin*
- 7) paikkaa tai suuntaa: esim. *kül tänäinkin om paikon tainnus sataa*
- 8) aikaa: esim. *se oli kaks viikkoo syksyn kevväen; toisin aijoin*

(Jaakola 2004)

Instruktiivin semantiikkaa

– Jos keskitytään instruktiivin produktiiviseen käyttöön, pääfunktioita on Leskisen (1990) kuvauksessa kaksi:

1. tekemisen **väline tai keino**: *onni potki molemmin jaloin*

2. jokin **saattoilmiö tai lisäpiirre**,

useimmiten subjektin jonkin (ruumiin)osan tila; liittyy

edelliseen, mutta välineen ja keinon merkitys jää taustalle:

esim. *olen selvinnyt ehjin nahoin*

Instruktiivin semantiikkaa

- Ainutlaatuisimmalta, instruktiiville ominaisimmalta ja myös alkuperäisimmältä vaikuttaa tämä eri tavoin kuvattu tehtävä:
- Leskinen (1990): ”jokin **saattoilmiö tai lisäpiirre**, useimmiten subjektin jonkin (ruumiin)osan tila” (*selvinnyt ehjin nahoin*)
- = Penttilä (1963): ”**saatteleva ilmiö, sen tapahtumaolosuhteet**” (*suurin ponnistuksin, täysin purjein, avosylin*)
- = Korpela (2023): ”**osallisen luonnehdinnan instruktiivi**” (*kuivin jaloin*)

Instruktiivin semantiikkaa

- Instruktiivia ei ole pidetty järin kieliopillisena sijana, mutta juuri ”saattelevia ilmiöitä” tai jonkinlaista ”osallisuutta” inherentisti edellyttävien verbien yhteydessä instruktiivi saattaa tuntua puoliksi pakolliselta.
- Abessiivia, komitatiivia ja instruktiivia kutsuu ensimmäisen kerran marginaalisiksi sijoiksi Siro (1964) ”sen vuoksi, että ne eivät esiinny koskaan verbin sidonnaisina määräyksinä”.

Instruktiivin semantiikkaa

Tämän on aistunut myös *hengityssuojaimin ja kumihansikkain varustautunut* Juhani Luomiluoto. (Uusimaa 9.8.2020)

Suojahansikkain ja kasvomaskein varustettuna hän oli valmis ottamaan vastaan asiakkaita. (Yle 2020)

Taustalla näkyy *EU:n komission tunnuksin varustettu* sininen seinä. (Yle 2017)

Instruktiivinen (lat. *instructivus* = varustamisen sija), eräs länsisuomalaisien kielten, suomessa *-n*-päätteisenä esiintyvä nimisanain sijamuoto: keinonto (vanh. nimitys: avunto). Suomen i. ilmoittaa tavallisimmin: keinoa, jolla työ toimitetaan (esim. *käsin* ladottu kirja), tapaa, miten tekeminen tapahtuu (esim. *kylin* söi, *selin* makasi), määrää, missä erin (esim. viinaa myydään *viisin litroin*) tai kuinka suuressa joukossa (esim. me menemme *kahden miehen*), sekä rajoittamatonta ja määräämätöntä aikaa (esim. *öin, päivin* ole turvani!). A. K.

(Kannisto 1911)

Instruktiivin semantiikkaa: varustamisen sija

- Vhaelin (1733) kaukaa viisaasti ”varustamisen sijaksi” nimeämä instruktiivi tuntuu erityisen pakolliselta esim. varustamisesta ja varustautumisesta puhuttaessa:

~~Suojahansikkain ja kasvomaskein~~ varustettuna hän oli valmis ottamaan vastaan asiakkaita. (Yle 2020)

Tämän on aistinut myös ~~hengityssuojaimin ja kumihansikkain~~ varustautunut Juhani Luomiluoto. (Uusimaa 9.8.2020)

Taustalla näkyy ~~EU:n komission tunnuksin~~ varustettu sininen seinä. (Yle 2017)

Instruktiivin semantiikkaa: varustamisen sija

Voimme **varustaa ja varustautua** mm. *teräasein, räjähtein, luotiliivein ja pampuin*, mutta myös esim. *punkkipinsetein, henkilöpaperein, kuokin, pihalyhdyin, viinirypäleihin, lenkkikengin, muistiinpanovälinein, lusikoin, rantapalloin, soittimin, pilkkiongin, miniporkkanoin, pupukorvin, eväskoreihin, banaaneihin, ämpäreihin, sämpylöihin, rikkalapioihin, kottikärryihin, kukkakimpuihin, skeittilaudoihin, IKEA-jättikasseihin, oluttölkeihin, purjoihin, vaskipuhalttimin sekä vaikkapa mustikkakeittoihin, kuntojuomihin, suolakurkuihin ja energiaa lisääviin tarvikkeihin, tällaisiin argumentteihin ja hyvin erilaisiin resursseihin.*

Instruktiivin semantiikkaa: sisustamisen sija

Sisustaa voimme mm. *puukalustein, kierrätysmateriaalein, kustavilaishuonekaluin tai helmiponttipaneelein, mutta myös afrikkalaisin käsin tehdyin huonekaluin ja paikallisin taidesinein sekä mietelausein, mäkihyppykuvin, palapelein, tynnyrein, heinin, orkideoin, erikoislaatikoin, olkipaalein, goottiviittein ja maltillisin berberielementein.*

Instruktiivin semantiikkaa: muuta ”pakollista” käyttöä

Tossut syntyvät Kuusamon Eläkkeensaajien lahjoittamin langoin ja Kangas-Sirun sponsoroimin koristenauhoin.

(Koillissanomat 23.1.2017)

** /?? Tossut syntyvät.*

Päätäntö

Mikä on instruktiivi? Morfosyntaksista

- ihan selvä sija, kunnon taivutusmuoto
- ei epäproduktiivisempi kuin muut sijat
- marginaalinen tai vajaakäyttöinen kyllä – aivan kuten potentiaali, m.2.p. possessiivisuffiksi, ö ja *maanäyteanalyysi*
- possessiivisuffiksit marginaalisia, mutta mahdollisia
 - kiinnostavan spesifissä ympäristössä agenttipartisiipin yhteydessä (*oikeiksi katsominsa keinoin*)
 - taaja *omin*-määrite korvaa muuten possessiivisuffiksia

Mikä on instruktiivi? Semantiikasta

- *-in* voi olla historiallisesti monikon muoto, mutta ei ole enää
- vrt. komitatiivi, jota ei myöskään pidä pitää vain monikkona

Muuttiko se tosiaan sinne Norjaan, *vaimoineen* ja neljän lapsensa kanssa? (Sirola-Belliard 2016)

- kaikki eivät pidä komitatiiviakaan muuna kuin monikkona

Mikä on instruktiivi? Semantiikasta

”Språkets funktionissa ei kaihdeta riskejä.”

- ”varustamisen sijan” suhteet muihin sijoihin yhä selvittämättä
 - usein korvattavissa (paheksutulla) adessiivilla, ei aina
- vähiten kuvattu sija siksi, että tästä on vaikea saada otetta?
 - suomen kielen typologisesti erikoisin sija?
 - komitatiivi \approx *kanssa*
 - abessiivi \approx *ilman*
 - instruktiivi \approx ?

Aihe kaipaa lisätutkimusta.

Kiitos huomiostanne!